

Унутулгус жылдар

Роза Төрөкуловна, саламатсызбы? Эскерүүлөрүңүздү окусам: «10-август мен үчүн өзгөчө күн деп жазыптырсыз». Бул күн башка күндөрдөн эмнеси менен айырмаланат? Сиз үчүн ал кандай сырдуу дата?

- Ушуга көңүл бурганың үчүн рахмат. Чынында эле бул мен үчүн абдан маанилүү күн. Быйылкы жылдын 10-августунда биздин апабыз Нагима Айтматованын каза болгонунан 50 жыл толуп отурат. Ал эми Керез жеңемдин көзү тирүү болсо 91ге чыкмак (былтыр пандемиядан улам 90 жылдыгын быйылкыга жылдырганбыз). Менин эсимде, апам Керез жеңенин туулган күнүндө көз жумган. Албетте, бул датаны жакын адамдарыбызды чакырып, куран окутуп эскеришибиз керек эле. Бирок, пандемия күчөгөндөн күчөп чогулууга мүмкүнчүлүк болбой жатат. Ошондон улам, эскерүүлөрүмдү жазуу менен гана чектөөнү туура көрдүм.

Керез жеңем деп айтып калдыңыз. Агаңыз менен жеңеңиз кантип таанышып, баш кошуп калышкан?

- Алар таанышып, сүйлөшүп жүрүп баш кошкон мезгил согуштан кийинки оор жылдарга туш келди. Биздин үй-бүлө Покровка айылында (азыр Талас облусунун Манас районунун борбору) жашап жаткан мезгил. Биз ал жерге 1949-жылы Жийде деген айылдан көчүп келгенбиз, бул апабыздын балдарды жакшыраак мектепке окутсам деп жасаган аракетин эле (ал мезгилде Покровканын мектеби ошо тегеректеги мектептердин эң мыктысы деп эсептелчү).

Биз Катей апа деген казак аялдын үйүндө батирде жашадык. Анын эки уулу согуштан кайтпай калып, ал кайнишинин уулу багып алып, келечегин ошол балага арнап жашап жаткан экен (ал бала менден 2-3 жаш кичүү болчу). Катей апанын үйү эки бөлмөдөн жана далистен турган курулуш, анын бир бөлмөсүндө өзү баласы менен, экинчисинде – биздин үй-бүлө: апам, эжем Люция, анан мен жашайбыз. Жайкы каникулда Фрунзеден (азыркы Бишкек ш.) Айыл чарба институтунда окуп жүргөн студент Чыңгыз акем, Москвадан Геологиялык-чалгындоо институтунда окуп жүргөн Ильгиз акем келишет.

Биздин эң жакынкы кошунабыз күйөөсү согуштан кайтпай калган, Адиш деген жалгыз уулу менен жашаган Уулбүбү аттуу жаш аял эле. Адиш да менден кичүү эле, ошондуктан бул эки бала үчүн мен “Роза эже” болчумун.

Биз абдан ынтымактуу, боорукер коңшулардан болдук, бир чыны чайды бөлөк иччү эмеспиз.

Көпчүлүгүбүзгө эле кызык болушу керек, Чыңгыз Айтматовдой залкар инсандын жубайы кандай адам болгон?

- Керез Шамшибаева – Кыргыз ССРинин эмгек сиңирген дарыгери 1930-жылы 10-августта Чүй облусундагы Он-Бир-Жылга айылында жарык дүйнөгө келген. Анын атасынын дене бою баатырдыкындай чоң, кубаттуу болгон (аны ал өзү көргөн эмес, ага ошондой деп айтып беришкен). Керездин атасы менен апасы эң алдыңкы колхозчулардан болушкан. Бирок, атасы күтүүсүз жерден катуу ооруп калып, кызы төрөлө элекке каза болот. Ошон үчүн анын атын Керез деп коюшкан, б.а. атасынан калган мурас же белек дегени. Керез жеңенин Мутабай деген агасы бар эле. Анан атасы каза болгондон кийин кудагыды (Керездин апасы) эки бала менен башка урууга кетип калбасын деп кайнишине никелеп коюшат. Андан бир эркек бала (Темир) төрөлөт. Азыр Керез жеңенин бир туугандары өтүп кеткен, бирок алардан калган бала-чакасы бар. Бул үй-бүлөнүн дагы бир абдан мыкты мүчөсү – Керез жеңенин атасынын

«КЕРЕЗ ЖЕҢЕ БАКЫТ АЛЫП КЕЛГЕН “АК ЖОЛТОЙ” КЕЛИН БОЛДУ»

Роза АЙТМАТОВА:

Ааламга атагы тараган залкар жазуучу Чыңгыз Айтматов: «Сени тааныгандар жашап жатканда, сен тирүүсүң», - деп айткандай, Айтматовду убагында таанып - билген адамдар көп болсо да, анын жашоосунун урунттуу учурларын бир уядан учкан бир туугандарындай жакшы билген, анын бейнесин алардай таасирдүү эч ким ачып бере албаса керек. Андыктан, бүгүн мен Чыңгыз Айтматовдун бир тууган карындашы Роза Айтматова менен жолугуп, жазуучунун жашоосундагы жакшы күндөрүн эскерип, алардын үй-бүлөсүндө 10-август деген дата кандай сырды катаарын өз оозунан угуп, Роза Төрөкуловна менен ошол күндөргө чогуу барып келдим.

Айша деген бир тууган карындашы болор эле. Керез ага Айшаке деп кайрылчу, биз болсо Айша апа дечүбүз.

Айша апа Чүй облусунан чыккан биринчи кыргыз коммунист аялдардын бири эле. Ал чыныгы коммунист болчу (китептерде жазгандай). Ал ар кандай партиялык кызматтарды аткарган жана эң акыркы жумушу – бул Беловодскидеги (Ак - Суудагы) майып балдар үчүн жетим балдар үйүнүн директорунун кызматы эле. Мен кээде Ак-Суудагы жетим балдар үйүндө болуп жаткан жагдайды көрүп таң калчумун. Ата-энеси албай, мамлекетке өткөрүп берген майып балдарга карата Айша апа жана анын кол астында иштеген аялдар ушунчалык кам көрүп, аракет кылышчу. Ал балдардын ар бирин көтөрүп, жууп, кийим - кечесин таап кармап, дары, уколдорун убагында берип... иши кылып Айша апа шаарга келсе да дайыма алар жөнүндө тынчсызданып, кандайдыр камын көрүп жүрчү. Бул киши чынчыл, эмгекчил жана адилеттүү директор экенин мен өз көзүм менен көрүп ынангам.

Баса, Ч.Айтматов жана К.Мухамеджановдун “Фудзиямадагы кадыр түн” аттуу спектаклиндеги мугалимдин прототиби Айша апа. Ал спектаклде да Айша апа деп аталат.

Айша апа Керездин башталгыч класстарда эле жакшы окуганын, зээндүү экенин байкап, аны шаардагы атактуу №5 мектепке которот. Керез Шамшибаева №5 мектепти алтын медаль менен аяктап, мединсти-

тутка окууга өтөт. Медициналык институтта дагы ал жакшы окуган студент жана комсомол уюмунун активдүү мүчөсү болгон.

Совет мезгилинде комсомол же ВЛКСМ Советтер Союзунун Коммунисттик партиясынын жетекчилиги астында иштеген эң күчтүү жаштар кыймылы болгон. Ал жаштарды мекенчилдик духта тарбиялоого, ар тараптан өнүккөн адам болуп, келечекте мамлекеттик жана коомдук иштерди аткарып, башкара турган адамдардын муундарын даярдаган. Комсомолдун башталгыч уюмдары ар кандай ишканаларда, билим берүү мекемелеринде ачылып, андан соң алардын райондук, облустук ж.б.у.с. деңгээлдеги комитеттери болор эле. Мунун баары азыр тарыхка айланып унутулуп калды, бирок ошо кезде комсомол уюмунун мүчөсү болгондордун ал кыймыл жөнүндө жагымдуу нерселер эсине түшөт деп ойлойм. Совет мезгилинде баары эле жаман болгон эмес да.

Комсомол бул изденүүнүн, демилгелүүлүктүн, романтиканын мектеби, ошондой эле комсомолдук жана студенттик жашоо дайыма бирге болор эле.

Чыңгыз менен Керез өз мезгилинин жаштарынын катарында болушкан жана алар комсомол кыймылынын жигердүү мүчөлөрү эле.

Бир күнү Фрунзе шаарынын Биринчи-Май районунун комсомол комитетинин кезектеги конференциясы өтөт. Ал конференцияга мединституттун атынан келген делегациянын кура-

Чыңгыз Айтматов жубайы менен

мында Керез Шамшибаева, ал эми Айыл чарба институтунун атынан барган группада Чыңгыз Айтматов бар экен. Тагдыр...

Конференцияда Керез мединституттун студенттеринин кандайдыр бир проблемалары жөнүндө чыгып сөз сүйлөйт. Айыл чарба институтунун студенттеринин атынан Чыңгыз Айтматов сүйлөйт. Экөөнүн көз караштары окшош болуп чыгат. Тыныгуу учурунда Чыңгыз менен Керез жолугуп, аларды кызыктырган жалпы проблемалар жөнүндө сүйлөшүшөт. Ошентип экөө таанышып калып, анан бирин-бири жактырып, кыз менен жигит болуп сүйлөшүп калышат. Ал кезде Чыңгыз али “эл душманынын баласы” эле, ошондуктан сталиндик стипендиядан алынып, аспирантурага кабыл алынбай калган мезгили болчу. Сталин али тирүү, согуштан кийинки репрессиялар күчөп баштаган мезгил жана биздин үй-бүлөнүн, ошондой эле Чыңгыздын тагдыры кандай болору белгисиз эле. Бул сталиндик тоталитардык мезгил болчу.

Ошого карабастан Керез Чыңгыздын адамдык касиеттерин, жашоого болгон көз караштарын жактырып, жакшы көргөн. Алар бирин-бири чын ыкластан жакшы көрүп үйлөнүшкөн.

Ал учурда Чыңгыз акемдин келечек тагдыры белгисиз эле, Чыңгыз кадыр-баркка жана даңкка кийинчерээк бөлөндү.

Ошентип, үй-бүлөбүздүн биринчи кубанычына мен жогоруда айткан биздин жакын көргөн кошуналарыбыз гана катышты...

Керез жеңеңиз үйүңүздөрдүн босогосун биринчи аттап келген маалы эсиңиздеби? Үй-бүлөңүзгө баш кошулган ошол күн сизге, апанызга, бир туугандарыңызга кандай таасир тийгизип, кандай сезимдерде болдуңуздар?

- 1952-жыл. Жайкы каникулга келген Чыңгыз аке бир күнү өзүнүн сырын ачып:

- «Сүйлөшкөн кызым бар, мүмкүн биз жакында үйлөнөбүз», - деди.

Бир аздан кийин Чыңгыз апа жазган катында ал сүйлөшкөн кызы Керез экөө үйлөнгөнүн, дос студенттерин чакырып кичинекей тойчук беришкенин айтыптыр. Жакында каникулга

чыкканда бизге Покровкага келишерин да кабарлаптыр.

1953-жыл, июль. Чыңгыз менен Керез экөөнүн маршруту мындай эле: Фрунзеден Жамбулга (азыр Тараз шаары) поезд менен келип, анан Покровка жакка баруучу грузовой машине (ал кезде биз жакта автобустар же жеңил автомашиналар түк жок эле) таап, ошого түшүп, анан биздин үйгө келүү эле.

Бул кадимки иш күнү болчу. Кызматка кеткени өз ишине, талаада иштегендер талаага кетишкен. Мен болсо таң аздан башымды айран менен жууп, чачымды майда тиштүү тарак менен сып-сыйда кылып тарап, эки чач кылып өрдүм. Анан кызыл гүлдүү жаңы көйнөгүм (болгону эки көйнөгүм бар болсо керек) бар эле, аны кийдим да агам менен жеңемди качан келет деп күтө баштадым.

Кечээ эжем Люция экөөбүз бүт үйдү (Катей апа жагын да) тазалап, жыйнап койгонбуз. Иий баса! Короо да, короого кире турган калитканын асты да чаңдабай таза болушу керек да деп челек менен арыктан суу алып келип, эшиктин астына, калитканын астына суу сээп шыпырып койдум. Өзүмдүн эки көзүм калиткада, качан келишет?.. Алар көрүнбөйт. Бир аздан кийин карасам баары кургап, чаң чыгып калыптыр. Кайрадан арыктан суу алып келип... Ошентип жатып 2-3 жолу шыпырдым окшойт. Төртүнчү жолу суу алып келип себейин деп жатсам калитка ачылып, Чыңгыз аке менен Керез жеңемдин оңу көрүнүп калды. Алар жылмайып: «Ай, Роза, биз келип калдык, саламатсыңбы!», - дешти.

Мен болсо баягы толо суусу бар челекти көтөргөн бойдон аларды көздөй чуркаптырмын, атайын кийген кооз көйнөгүмдүн этеги сууга малынып калганын деле байкабай...

«Ай, челегинди кой!», - дешет алар күлүп. Ошондо гана эсиме келип, челекти жерге коюп, анан аларды көздөй чуркадым!..

Ал кезде мен 16га чыгып калган кызмын. Биздин үй-бүлөдө 1937-жылдан бери бир дагы мындай кубанычтуу окуя болгон эмес.

Кыргызда: «Койчунун таягынан, келиндин аягы-

Роза Айтматова жеңеси Керез менен

